

Het Rapunzelverhaal, een vervolg ...

Katleen Gressens*, Liesbet Monballiu**
& Greet Spingaer***

De vraag om de eigenheid en visie van vormings- en therapiecentrum Rapunzel toe te lichten in een bijdrage aan dit bijzonder themanummer van *Systeemtheoretisch Bulletin*, riep al snel het antwoord op om samen verhalend aan de slag te gaan. Dit vertelt veel over de overtuigingen en waarden van Rapunzel waarbij het verhalende een van onze pijlers is. Rapunzel wordt immers gedreven door de kracht van verhalen in dialoog. Door het vertellen, hervertellen en verder vertellen in aanwezigheid van belangrijke anderen ontstaat een stroom van betekenisgeving, beleving en transformatie. In dialoog komen verhalen tot leven en ontstaat beweging. Zonder volledig te kunnen verklaren of begrijpen, heeft dit invloed op wat er geweest is, wat er is en wat er kan zijn in de toekomst.

Kernwoorden:
sprookjes en verhalen; narratief
dialogisch werken;
beeldend werken,
meerstemmigheid,
cocreatie
SB1 / JG41 / 2023
/ p.109-126

Congruent met deze visie heeft Greet Spingaer, de grondlegger van Rapunzel, een raamvertelling geschreven over de ontstaansgeschiedenis van het vormings-

* Psycholoog en relatie- en gezinstherapeut. Zij werkt als systeemtherapeut in Therapiecentrum Rapunzel te Diest en als lector en praktijkonderzoeker aan Hogeschool UCLL.
E-mail: katleen.gressens@therapiecentrumrapunzel.be

** Klinisch psycholoog, relatie- en gezinstherapeut met specialisatieopleiding in kindgerichte gezinstherapie. Zij werkt in een groepspraktijk voor psychotherapie in Dilbeek, in CGG Ahasverus in Asse en als opleider in vzw Rapunzel.
E-mail: liesbet.monballiu@rapunzelvzw.be

*** Klinisch orthopedagoog, gezinstherapeut met specialisatieopleiding in kindgerichte gezinstherapie, opleider en supervisor. Zij werkt als coördinator en opleider in vzw Rapunzel en als gezinstherapeut in Therapiecentrum Rapunzel te Diest.
E-mail: greet.splingaer@rapunzelvzw.be

en therapiecentrum. Vanuit deze raamvertelling heeft zij verschillende mensen verwant aan Rapunzel (medewerkers, gastopleiders, cursisten, therapeuten, cliënten, ...) uitgenodigd om verder te schrijven, om zo hun verhaal binnen het verhaal te brengen¹. Zij vertellen als een soort van getuige op metaforische wijze verder over waar ze vandaan komen, wat ze meebrengen en meenemen. Zo is al cocreërend een meerstemmig verhaal ontstaan over de eigenheid van Rapunzel. We laten graag eerst het verhaal en de accenten die erin worden gelegd voor zich en tot de lezer spreken, om ook bij het lezen meerstemmigheid ruimte te geven. Hierna gaan we beknopt in op enkele theoretische achtergronden die onze manier van werken funderen.

Het Rapunzelverhaal, een vervolg ...

Heel lang geleden in een land hier ver vandaan leefde een meisje dat nog maar net haar vrijheid had hervonden. Gedurende lange tijd zat ze opgesloten in een hoge toren zonder deuren met alleen een raam dat haar een blik gaf op de vertes, op een wereld waar ze zo lang van gedroomd had er een deel van te kunnen zijn. Na haar ontsnapping wisten het meisje en de Prins elkaar terug te vinden en genazen elkaar van de wonden die ze opliepen bij de vlucht. Het meisje liet opnieuw haar haren groeien en borstelde ze iedere dag, haar onwezenlijk lange haren die ervoor gezorgd hadden dat ze verbinding kon maken met de Prins en de wereld. Ze vestigden zich in een huisje in een dorp in de nabijheid van de Toren. En ja hoor, ze leefden nog lang en gelukkig.

Maar tijdens haar vele wandelingen dwaalde het meisje geregeld af naar de nu verlaten Toren. Ze mijmerde over de tijd die ze daar had doorgebracht. Was het alleen een verdrietige en pijnlijke tijd geweest van vastzitten en isolement of had het ook een waarde gehad? Hoe had deze plek, deze periode, deze positie haar mogelijk ook gevormd tot wie ze nu was?

Ze stelde vast dat ze met enige heimwee terugdacht aan het onwaarschijnlijke uitzicht daarboven in de Toren. Grote stukken van de wereld kon ze vanaf daar overzien: de uitgestrekte vlaktes vol dieren, de bossen die wemelden van

¹ Met bijdragen van een RGT opleidingsgroep (RGT 9), de RGT opleidersstaf (Bert De Lange, Bart Heirbaut, Mieke Hoste, Liesbet Monballiu, Jasmina Sermijn en Greet Splingaer), Katleen Gressens, Bruno Hillewaere, Liesbet Smeyers, Justine Van Lawick, Alice uit Wonderland

vogels die ieder hun beste gezang lieten klinken bij zonsopgang en zonsondergang, de bergen met hun besneeuwde toppen, de verre zeeën met hun uitgestrekte horizonten ...

En dan waren er nog de vele mensen van heinde en ver die daar passeerden te voet of te paard, met karren en pakkieren volgeladen met allerlei prachtige stoffen, kostbare boeken en geschriften, geurende kruiden, exotische waren ... Reizigers, kooplieden en nomaden die allerlei talen spraken, droegen het beste van de verschillende werelddelen met zich mee. De Toren leek wel te staan op een kruispunt van wegen en paden die de wereld verbindt met elkaar. In het dorp was het veilig, vrij en geborgen, maar daar had ze geen zicht op die zich connecterende werelden in al hun verscheidenheid.

Naast het overweldigende uitzicht dat ze op de Toren had, stelde ze vast dat ze ook de vele gesprekken met de heks, of was het een oude wijze vrouw, miste. En dat was raar. Ze had het in de tijd van haar opsluiting ervaren als een verplicht tijdverdrijf, iets wat ze moest doen om haar isolement en het gezelschap van de heks draaglijk te maken. Nu mijmerde ze over alles wat ze besproken hadden: de vele gesprekken over haar geschiedenis, haar familie en ouders, over het omgaan met verlangens, behoeften en dromen, over vrouw- worden en vrouw-zijn, over leven in een netwerk van relaties en soms ook erbuiten staan, over omgaan met leven, lijden en dood.

Zo bleek de Toren niet alleen een plek die haar een weids uitzicht gaf op de wereld, maar ook een ruimte die aanleiding gaf tot introspectie, innerlijke en relationele groei.

Wat een bijzondere ervaring eigenlijk. Met enige spijt zag ze dat de Toren er nu vervallen bij stond. Niemand bleek het unieke en waardevolle van deze plek te bevatten.

Hoe zou het zijn om deze Toren een andere bestemming te geven? Zou het niet mogelijk zijn om deze Toren met zijn unieke ligging, zijn beschermende muren die een veilige plek maken om naar binnen te keren en verhalen te vertellen, om te bouwen tot een rust-, ontmoetings- en ontwikkelingsplek voor mensen onderweg?

Enthousiast keerde het meisje naar huis en legde haar plannen voor aan de Prins. Aangestoken door haar vurige pleidooi ging ook hij met nieuwe ogen

en oren naar de torenplek kijken en erover nadenken. En ja, waarom niet? Er waren natuurlijk een boel praktische problemen. Want hoe bouw je van een gesloten toren een open ontmoetingsplek?

Ze gingen hulp vragen bij de mensen van het dorp en vonden daar bij de dorpingen ambachtslieden, architecten, tuiniers, decoreerders ..., maar vooral enthousiaste vrije denkers die allen wilden meewerken om de torenplek om te bouwen.

En zo geschiedde.

Samen gaan ze aan de slag. Ze tekenen een plan uit voor de verbouwing van de Toren zodat passanten, reizigers, kooplieden, families er een plek kunnen vinden om halt te houden en er opgeladen en verrijkt weer uit te kunnen vertrekken. De Toren wordt helemaal opengewerkt en er komen stallen, binnenplaatsen, tuinen rondom. Op het gelijkvloers komen ruimtes waar vermoeide en bestofte reizigers kunnen opladen en herbronnen, ideeën kunnen opdoen om hun tocht verder te zetten, waar ze ballast kunnen achterlaten en nieuw proviand opdoen. Ze kunnen samen spreken over de reeds gemaakte reis en plannen maken voor de toekomst.

Op de verdiepingen worden zalen gebouwd waar reisgidsen oude kaarten, wereldatlassen en reisverhalen kunnen raadplegen, maar ook zelf bijwerken. In dialoog met elkaar leren ze over ontmoetingen, op pad zijn, de weg kwijtraken en weer terugvinden, over je verbinden en weer loslaten.

Een wenteltrap verbindt alle verdiepingen met elkaar en zorgt ervoor dat iedereen kan zoeken welk perspectief op de wereld en welke ruimte nu passend is. Bovenaan in de uilenkamer is het een drukte van jewelste want er moeten heel wat berichten heen en weer gevlogen worden.

Het meisje, de Prins en de dorpingen zien de Toren groeien en veranderen. De eerste gasten komen toe van heinde en ver en helpen om de toren uit te bouwen. Maar er ontbreekt nog iets. De ambachtslui gaven een staaltje van hun beste kunnen, de tuinders creëerden een oase van rust en groen, uit de keuken geuren heerlijke gerechten ... Wat mist er nog?

Dan denkt het meisje aan de vele gesprekken met de heks. Wat mist is een vleugje magie! En zo nodigt ze ook allerlei sprookjesfiguren uit om mee de to-

renplek te creëren. Klein Duimpje biedt hulp zodat mensen die nog klein zijn of zich klein voelen contact kunnen maken met hun eigen taal. Jacob schenkt een toverboon en er groeit een bonenstaak tot in de hemel. Doornroosje helpt rustbedden maken waar je kan groeien in je slaap en je angst voor de dood overwinnen. Er komen draken die de bruggen naar de toren bewaken. De wolven in het bos dagen uit om nieuwe paden te zoeken. Kikkers in de vijver kwaken om prins en prinsessen te vragen hun deel van de onttovering op te nemen.

Ja, zo ademt de Toren de rijkdom en sfeer, de geborgenheid en openheid, de ruimtes om naar binnen te gaan en ver uit te reiken die ze voor ogen hadden. Maar zal het werken? Hoe kunnen ze blijvend voeling houden of de torenplek tegemoet komt aan de noden van reizigers, nomaden, kooplui van alle windrichtingen?

Ze besluiten om regelmatig, bij valavond, een groot vuur te ontsteken waar bewoners en reizigers uitgenodigd worden om het woord te nemen en hun verhaal te doen over wie ze zijn, waar ze vandaan komen en wat ze meebrengen naar de Toren, over wat ze willen meenemen na hun verblijf en wat ze achterlaten. Iedere verteller mag dat doen in hun eigen taal, met hun eigen mogelijkheden.

Het worden bijzondere nachten waar iedereen reikhalzend naar uitkijkt. Hier volgt een bloemlezing van de meest bijzondere verhalen.

De eerste avond

Op een heldere nazomeravond waarbij de lucht aangenaam warm aanvoelt en de grond stoft van de droogte, stromen de gasten toe. Er heerst een verwachtingsvolle sfeer. Wanneer iedereen heeft plaatsgenomen rond het knetterende kampvuur staat het meisje recht. De gloed van het vuur schijnt behaaglijk op haar gezicht. ‘Goedenavond iedereen,’ zegt ze. ‘Ik heb lang naar deze avond uitgekeken en ben verheugd zoveel bevriende reizigers en bewoners te mogen verwelkomen. Er zijn voor deze samenkomst drie avonden voorzien waarop verteld en geluisterd zal worden. Om deze eerste avond gepast in te zetten, heb ik twee heel bijzondere gasten uitgenodigd om hun verhaal te brengen. Als eerste gast stel ik jullie voor aan een broeder van mij. En wat daar de betekenis van is, dat vertelt hij liever zelf.’

Nieuwsgierig kijken de gasten naar de reisgids, die het zich comfortabel maakt en start met het stellen van de vraag: ‘Wie kent het liedje niet van broeder Jacob?’ Hij vult aan: ‘Maar deze Jacob van Rapunzel is geen broeder, wel een broer, dat zijn maar twee letters verschil, maar vormt wel een groot verschil in betekenis. In vele sprookjes staat de prins of prinses, en in dit geval het meisje, op de voorgrond, maar wist je dat in dit verhaal Rapunzel ook een broertje heeft die Jacob heet? Broertjes en zusjes zijn zo belangrijk, en het mooie is dat wanneer broertjes en zusjes opgroeien in het ontwikkelingskasteel van Rapunzel dat ze dan ook nonkel of oom worden, naargelang het land waar hij zich bevindt. En ik, Jacob, mag van het meisje doen waar ik zelf zo blij van word (en stiekem hoop dat ik er goed in ben): een beetje magie toevoegen. Oh zeker, ik ben me goed bewust van het harde werk dat al heeft plaatsgevonden, want magie is maar passend wanneer het een ongewoon verschil aanbrengt. Net ongewoon genoeg om een beetje spannend te zijn en net niet te ongewoon, zodat alle leerling-tovenaars het gevoel krijgen van: hé, hé, met een beetje oefenen kan ik dit misschien ook wel uitproberen. Want de tovenaars zorgt wel voor magie, maar hier en daar mislukt er ook wel eens iets, al dan niet met opzet. Dat zorgt ervoor dat de leerling-tovenaars heel hard moeten lachen; geen echte magie zonder een vleugje humor. De magie geeft wat fonkeltjes en flikkertjes in het vuur, en laat, zoals de legende het wil, de bonenstaak tot aan de hemel reiken. En dat is waar ik als oom of nonkel, of als tovenaars, de mensen graag wat wil bij helpen: ze helpen te groeien en ontwikkelen. En gek genoeg – of helemaal niet zo gek – is het precies ook dat wat ik ook weer mee naar huis neem: de warmte van het vuur en de hechte band en inspiratie voor het vleugje magie.’

Dankbaar neemt het meisje de warme, broe(de)rlijke woorden in ontvangst. Ze herinnert zich levendig hoe ze samen opgroeiden en dan ieder hun eigen weg gingen, en dat ze ondanks de afstand steeds in verbinding zijn gebleven. Ze geeft aan veel waarde te hechten aan de toevoeging van de magie, de fonkeltjes en de humor die Jacob telkens meebrengt. ‘Dan nodig ik nu heel graag een andere reisgids uit om te vertellen over zijn ervaringen met Rapunzel. Ik geef graag het woord aan de Smid.’

De Smid schuift wat dichterbij en vertelt: ‘Steeds weer word ik in mijn tochten langs rivieren, landerijen, bossen, kastelen en hutjes aangetrokken door het

vuur van Rapunzel. Ooit nam ik mijn fakkel mee om het vuur te helpen ontbranden. In mijn smidstas zit gereedschap om mensen te helpen om zwaarden om te smeden tot ploegscharen. Zittend en lopend rond mijn smidsvuur hoorde ik verhalen over de angst voor mensen met zwaarden die anderen verwonden. Er waren er anderen die de neiging hadden om weg te lopen of om zich te bekommeren om de gewonden. Ik hoorde en zag telkens mensen die met zwaarden zwaaien omdat ze zich zo machteloos voelen, en zelf ook vaak angstig zijn. Er bestaan ook families waarin ouders elkaar steeds opnieuw bezeren. De kinderen proberen zich dan te verstoppen, of te helpen door zich in de strijd te werpen of de wapens af te pakken. Nu, na vele jaren werken aan mijn smidsvuur, laat ik hen zien hoe het mogelijk is om zwaarden om te smeden tot ploegscharen en daarmee te oefenen. Met die ploegscharen kan er nieuwe grond geploegd worden waarin gezaaid kan worden en nieuwe planten kunnen groeien. Het is hard werken en er is veel warmte voor nodig anders lukt het niet', drukt de Smid op het hart. 'Telkens voordat ik naar huis ga, steek ik mijn fakkel door het vuur van Rapunzel aan om die warmte weer mee naar huis te nemen en het verder te verspreiden. Dat doe ik ook deze avond.'

Weer was het meisje verrast en geraakt door de rijke ervaringen, de sterke relationele houding en het vakmanschap die de smid aan de dag weet te leggen. 'Lieve Smid,' zo zegt het meisje, 'ik ben onder de indruk van jouw mogelijkheid om actief, vol vertrouwen, vasthoudend en verbindend samen te werken ondanks de diepe angst en de hoge stress. Dat getuigt van een grote kundigheid.' Ook de andere aanwezigen zijn getuigen van de kracht van het verhaal en de kunst om het vuur te gebruiken om er ploegscharen van te smeden.

Er heerst dan ook een diepe, respectvolle stilte rond het vuur. Het meisje nodigt de gasten uit om de volheid van de stilte haar werk te laten doen en stelt voor om zich terug te trekken voor de nacht. 'En vergeet niet,' zegt ze, 'morgen zien we elkaar weer en nodig ik jullie uit om verder te vertellen. Kijk maar wie er dan iets wil brengen, in jullie eigen taal, en in de vorm die je zelf fijn vindt.' Verrijkt en geïnspireerd trekt iedereen zich terug voor de nacht en worden de verhalen dankbaar meegenomen naar het land van de dromen.

De tweede avond

De tweede avond wordt het kampvuur opnieuw aangestoken en nemen de gasten weer plaats. Onderling is er wat gezellig geroezemoes, dromerige ogen volgen het spelen van de vlammen, tekenende vingers gaan door het zand ... Er neemt niet onmiddellijk iemand het woord. Het meisje kijkt rustig en uitnodigend in het rond. Haar blik kruist even die van de Steenkapper, die zich hierdoor aangemoedigd voelt en begint te vertellen.

‘Ik werk in een steengroeve, ik kap er harde natuursteen en haal die naar boven. De puurheid van die ruwe, nog niet bewerkte, niet gepolijste steen, doet iets met mij. Het vraagt veel kracht, maar ook voorzichtigheid en concentratie om dit werk goed uit te voeren. Voor de veiligheid worden in de site weinig bezoekers toegelaten. Dat verhoogt volgens mij de aantrekkingskracht. Dus als het kan, neem ik geïnteresseerden dan ook graag mee de groeve in. Veel wordt er tijdens die momenten niet gezegd. In die diepe lagen de schoonheid ervaren, daar gaat het om. Soms keren we halfweg al terug, soms vraagt iemand een tweede keer om dieper te gaan. Het is allemaal goed. Zoals jullie kunnen zien, tekent het werk mijn handen. Deze diepe lijnen zijn de getuigen van de liefde voor mijn vak. Het voelt bijzonder voor mij om dit nu te tonen aan jullie. Want ooit leek de Toren zo ver weg en onbereikbaar ... hoog pronkend voelde hij tegelijkertijd ook dichtbij. Verrast over mezelf, ik weet niet hoe het me toen gelukt is, stond ik toch opeens binnen, in de toren. De aanmoediging van passanten had zijn effect gehad, zonder had ik het nooit gedurfd. Het was er een drukke en levendige bedoening, velen werkten er ijverig samen. Dat is nog steeds zo. En ook al ben ik niet de grootste prater, de vele verhalen die ik hier hoor werken uitnodigend om mee te doen. Ik heb een klein stukje steen bij voor ieder van jullie, steen die hard, maar ook zo zacht kan aanvoelen.’ In het schijnsel van de vlammen deelt de steenkapper de stukjes uit. Het meisje, en met haar de andere luisteraars, zijn onder de indruk van wat de steenkapper hen geeft, deze woorden, dit gebaar. Ze nemen het dankbaar in ontvangst. Het meisje bekijkt en betast het stukje steen zorgvuldig. Ze vertelt over hoe de schoonheid van het zoeken in diepere lagen haar raakt. Dan wil iemand nog graag een afdruk van de handen van de steenkapper. Hij aarzelt niet hierop in te gaan en wordt wat overrompeld door de warmte van de plaasterwindels die hem zacht inpakken.

Nu is het tijd voor een volgend verhaal, voelt het meisje. Ze merkte op hoe Helena met volle aandacht luisterde naar de Steenkapper en nu het stukje steen zorgzaam vasthoudt. Ze vraagt aan Helena of zij misschien wil verder gaan. Helena neemt de uitnodiging aan en vertelt op haar beurt.

‘Ik ben Helena. Ik kwam ooit na een erg lange tocht aan in de Toren. Ik had gehoord dat het een goeie en vruchtbare plek was waar je inspirerende mensen en rijke verhalen kon ontmoeten, en zo was het ook. Met het verstrijken van de tijd voelde ik me steeds meer thuis in dit waardevolle systemische huis van vele stemmen en belevingen, waar je kan blijven groeien. Nu mag ik hier zelf reizigers ontvangen die van ver en dichtbij komen, alleen en vergezeld, met vragen over waar en hoe ze verder kunnen gaan. Zo denk ik terug aan een vrouw die doodop in de put van vrouw Holle was gevallen. Ze bleef er stil zitten onder een dikke, egale deken. Ik ging naast haar zitten. We spraken over haar val en de tocht die eraan voorafging, over wat ze meedroeg uit haar familie en andere omgevingen, over stemmen die ze luider, stiller of anders wou horen. We schudden de deken uit, trokken draadjes los uit de dicht geweven stof en samen wevend ontstond er een nieuwe stof, ook bij mij. Het gaf de vrouw moed om op ontdekking te gaan in de put: wat was er allemaal te zien en te beleven? Ze ontdekte hoe ze uit de put kon raken, niet met een gouden mantel zoals ze eerst dacht dat het moest, maar met een kleurrijke lapjesstoffen cape. Op andere plaatsen kon ze hieraan verder gaan weven. En ze ervaaarde dat het goed was om af en toe terug in die put te vertoeven, maar dan anders dan voorheen. Dat was bijzonder. Ja, even tochtgenoot zijn, is elke keer opnieuw een bijzondere ervaring voor mij. Een ervaring van raken en geraakt worden. Soms bekruipt mij het gevoel van zelf mee vast te zitten. De ontmoetingen met andere Rapunzelaars op geregelde tijdstippen, mij even terugtrekken in de boekenzaal, op adem komen in andere contreien, helpen mij dan om terug in beweging te komen en telkens opnieuw af te stemmen hoe ik een goeie tochtgenoot kan zijn.’

Het meisje knikt herkendend en neemt dit ook bij anderen rond het kampvuur waar. Ze herkent het raken en geraakt worden als tochtgenoot, het ontrafelen en samen weven, elke keer anders. Ze vraagt wat er bij de anderen zindert.

Een bewogen stem antwoordt: ‘Ik ben Alice, ik liep ooit hopeloos verloren in Wonderland. Na eindeloos ronddwalen kwam ik verslagen aan bij Absolum, een wijze geleerde, misschien wel de slimste van heel Wonderland. Als er ie-

mand wist hoe ik uit Wonderland kon raken, was hij het wel ... Absolum, de grote blauwe rups, zuchtte diep, trok aan zijn waterpijp en zei: 'Alice, ik denk dat het inderdaad tijd wordt dat je deze plek verlaat, voor je helemaal doorslaat. Het is geen veilige haven voor jou gebleken. Ik zal je de weg wijzen naar de Toren, daar heb ik al veel goeds van gehoord.' Toen ik aankwam bij de Toren ademde die rust uit. Met een bang hartje opende ik de deur. Daar zag ik voor het eerst Rapunzel. Stap voor stap kon ik mijn verhalen delen. Ik voelde me begrepen en gesteund. Wat had ik het toch moeilijk gehad in Wonderland. Onderweg was ik mezelf helemaal verloren. Wie was ik eigenlijk? Hoe kon ik tot rust komen? Hoe kon ik mijn grenzen beter aangeven? En hoe was ik eigenlijk terechtgekomen in Wonderland? Wat maakte Wonderland zo aantrekkelijk? Zoveel vragen. De Toren werd bewaakt door een grote sterke draak. Nieuwsgierig ging ik hem bewonderen. Draak was sterk en innemend. Nooit liet hij iemand over zich heen lopen. Zo wou ik ook worden. Meer en meer lukte het mij om grenzen te stellen en beter voor mezelf te zorgen. Na een tijdje trok ik weer de wijde wereld in. Van Wonderland ben ik sindsdien ver weggebleven, de gewone wereld is al avontuurlijk en druk genoeg. Daarenboven is er nog steeds de Toren om altijd even terug op adem te komen ...'

Het meisje kijkt met bewondering en zegt: 'Wat een krachtig en moedig verhaal, bedankt om dit met ons te delen. Het doet me zo'n plezier dat jij genoeg antwoorden hebt gevonden om verder op weg te gaan en dat deze plek daarin van betekenis kon zijn.' Wat een intense en bewogen avond voor iedereen. Voldaan en nog wat mijmerend gaan ze slapen.

De derde avond

Het vuur wordt voor de derde en laatste keer aangestoken. 'Om deze laatste avond op een speciale manier in te zetten, heb ik de kring van de feeën en de magiërs uitgenodigd om hun verhaal rond het vuur te brengen,' kondigt het meisje aan. 'De leden van de kring van de feeën en de magiërs komen uit verschillende hoeken van het land. Ze hebben de gewoonte om elkaar te ontmoeten bij het licht van de volle maan. Dat vinden ze het uitgelezen moment om ervaringen en inspiraties uit te wisselen. Elke magiër en fee heeft zo een eigen kracht waar waarde wordt aan gehecht, en een bron om uit te putten en zich aan te laven. En samen delen ze de liefde voor verbindingen, complexi-

teit, verhalen en rituelen. Jullie kunnen zien dat de feeën en de magiërs deze avond allemaal een rode fluwelen mantel dragen, dat is om de passie die ze voor hun vak delen in de verf te zetten,' verduidelijkt het meisje. 'Het verhaal dat ze vanavond brengen gaat over de natuur als waardevolle leermeester: welke wijsheden geeft de natuur ons mee in het denken over verbindende systemen?'

Terwijl ondertussen alle aanwezigen hebben plaatsgenomen in een grote kring rond het vuur, werpt een van de feeën een eerste diepe vraag op. Ze vraagt zich luidop af hoe levende systemen zoals een bos met elkaar communiceren en hoe zij in crisissen (zoals bij extreme droogte of vervuiling) weten te overleven. 'Zou het bos en alle elementen die er deel van uitmaken ons daarin iets kunnen leren?' De luisteraars voelen hoe er bij het stellen van deze vraag iets wordt aangeraakt binnenin hen en hoe zij elk het appel voelen om ten strijde te trekken tegen onethische praktijken die het bos bedreigen. Terwijl hun innerlijke dialogen druk tekeergaan, valt er plots een eikel uit de boom. Een magiër neemt het woord en vraagt zich luidop af: 'Stel dat deze eikel woorden kon spreken, wat zou hij dan vertellen?' Een andere magiër sluit hierop aan. Terwijl hij in het vuur staart en aan zijn grijze baard pulkt, deelt hij luidop zijn gedachten: 'Zou deze eikel in wezen een hele eik omvatten? En wat voor ecosysteem heeft hij nodig om tot groei en bloei te komen?' De oudste fee vindt dit een mooie vraag en deelt vanuit een jarenlange ervaring haar gedachten. Ze vertelt hoe zij geleerd heeft dat systemen vooral goed geobserveerd dienen te worden om er respectvol mee samen te werken. Er volgen verhalen over hoe arendsjongen door hun ouders uit het nest worden geduwd om hen zelf te doen ontdekken dat ze kunnen vliegen. En verhalen over termietenheuvels. Deze heuvels lijken op torens van chaos, maar als je op een andere manier kijkt, zie je dat de mieren een hoogstaand staaltje architectuur bouwen. Een jonge fee met felrode haren staat op en neemt de gevallen eikel in haar hand. De kennis van de termieten brengt haar bij de wijsheid van rizomatische ondergrondse wortel- en schimmelsystemen. 'Hoe verbinden we het idee van het 'zijn' van de eikel – de eikel die in potentie een hele eik omvat – met het voortdurende 'worden' van rizomen?' vraagt ze zich fel af. Terwijl de magiërs, feeën en gasten volop nadenken over deze vraag, worden ze onderbroken door de groet van een zwerm vogels die hen een staaltje toont van hoe zij met een veelheid aan samengebundelde kracht samenwerken in hun vlucht. Van deze vogels leren

de magiërs en feeën hoe ze creatief en respectvol kunnen navigeren in woelige systemen. Met het wegvliegen van de vogels, komt ook de wind even langs. Hij blaast zijn koele adem luchtig door de groep. ‘Hoe ervaren jullie deze wind? En hoe zouden we deze wind hier nu kunnen noemen?’ Want ook dat vinden de magiërs en feeën belangrijk, goed te kunnen voelen wat iets met je doet en gepaste taal kiezen die zorgvuldig aansluit bij een ervaring.

Het meisje neemt het woord en zegt de vergelijking met de natuur een waardevolle benadering te vinden. Ze merkt dat het bij de aanwezigen heel wat grote, diepe vragen oproept. ‘Een verhaal kan een ander verhaal aansteken als een lichtje,’ zo zegt ze. Heel wat aanwezigen staren naar de grote sterrenhemel, waardoor het hen wat begint te duizelen.

Bij het kampvuur strijkt er ondertussen een groep bonte vogels neer. Van kleurrijk tot grijs, lang- en kortgenekt, groot- en kleingesnaveld. Je vraagt je af wat hen samenbrengt, zo verschillend als ze zijn? Horen zij wel bij elkaar? Het wordt onrustig aan het kampvuur ... Wat zouden zij komen brengen? Welk verhaal zouden zij vertellen? Of komen ze een concert geven? Waar zijn hun instrumenten dan? Er wordt gegniffeld en gelachen. Dit kan toch niks worden?! Wat denken zij ons te kunnen bieden? Het meisje kijkt vol verwachting in hun richting. De langgenekte vogels stoten tegelijk een andere klank uit. Wat een pijnlijk geluid! De groep kijkt paniekerig in het rond. Het meisje kucht luidop en knikt ze bemoedigend toe, waarop de vogels stil worden. De vogels spreiden hun vleugels en zoeken al waggelend een passend plekje. De ene wat dicht bij het vuur, de ander wat verder weg. Ze sluiten hun ogen, laten de stilte er even zijn en ademen daarna diep in. Bij het uitademen openen ze hun snavels en ontstaat er een wondermooi samenspel. Hun ritme gaat van langzaam naar snel, het volume van hard naar zacht. De vibratie van de klanken en de afgestemde harmonie maken dat iedere vogel zijn stem vindt en op het juiste moment weet in te vallen. Iedereen luistert vol verbazing. De vogels betoveren iedereen met hun gezang. Niet alleen bij de andere bezoekers aan het vuur, maar ook in de omgeving gebeurt er heel wat: de blaadjes aan de bomen beginnen spontaan te dansen, de sterren aan de heldere hemel beginnen feller te fonkelen, de gras-prietjes banen zich een weg door de vlakke en uit het kampvuur springen honderden gouden sprankeltjes. Het is een avond om nooit te vergeten. Niet voor het meisje, de Prins en de bezoekers, maar ook niet voor de vogels zelf. Een

avond waarop zulk prachtig concert zoveel kan teweegbrengen brengen, zonder maar enig instrument en door zulke gevarieerde groep vogels. Zonder dat iedereen het door had, is het alweer middernacht geworden. De vogels beslissen om met een gevuld hart elk terug naar hun eigen nest te trekken. Met de mooie herinnering aan deze wonderlijke avonden en met een stiekeme hoop en het verlangen om ooit nog eens op bezoek te kunnen gaan bij de Toren.

Epiloog

Op die laatste wonderbaarlijke vertelavond zit het meisje nog even alleen bij het smeulende vuur te mijmeren. Ze denkt terug aan haar akelige torentijd, aan het vastzitten en de wanhoop die ze bij momenten voelde. Kan deze opengewerkte en geconnecteerde Toren voldoende antwoord bieden op de prangende vragen die er leven in deze tijd? Kun je mensen vragen om halt te houden bij het vuur en hun verhaal te doen wanneer de wereld verwacht dat alles snel gaat, efficiënt is, duidelijke resultaten heeft en meetbaar is? Maar de rijkdom van de voorbije avonden bevestigen haar in haar missie: er zijn plekken nodig waar je samen met anderen kan stilstaan, de complexiteit van de wereld en het leven woorden kan geven en verbinden met elkaar, waar ruimte is voor hoopvolle verhalen, bevestigende verhalen, rauwe verhalen, protestverhalen, ... Het is belangrijk om het vuur brandend te houden en in dialoog te blijven gaan, in verbinding met alles wat er rondom ons, binnen ons en tussen ons leeft.

Haar blik zoekt de hoogste torenkamer waar de uil zijn verblijfplek heeft. Het raam staat zoals altijd open. Zo is de uil op zijn eigen manier steeds een stille getuige van het reilen en zeilen op deze fascinerende plek. Bij nacht zorgt hij ervoor dat alles wat er gebeurt in en rond de toren vlot en veilig kan verlopen, dat de toren verder kan worden aangepast aan de noden van bezoekers en bewoners en ook in voeling blijft met wat er rondom hen in de wereld gebeurt. Met een knipoog bevestigt het meisje hun verbond en stelt ze de vraag: 'Zorg jij er mee voor dat we dit alles veilig kunnen borgen en een plaats blijven geven in de ons omringende wereld?'

Geen einde met 'en ze leefden nog lang en gelukkig' want dit sprookje wordt vervolgd.

Kadering en theoretische achtergrond

Wij maken graag gebruik van de kwetsbare kracht van verhalen en sprookjes, en dit gefundeerd binnen een dialogisch-narratief kader met systemisch experiëntiële wortels.

Door aan de slag te gaan met creatieve insteken zoals sprookjes en verhalen treden we de 'beeldende ruimte' binnen (Winnicott, 1971). Het gaat hier om een intermediaire ruimte die zich bevindt tussen de externe en de interne realiteit, een tussenruimte waarin een vermenging gebeurt tussen de wereld van de feiten en de wereld van de ervaringen, emoties en verlangens. Therapeut en cliënt, of opleider en cursisten gebruiken sprookjes binnen deze ruimte om te exploreren, te reflecteren en nieuwe betekenissen te ontdekken (Splingaer, 2005). Door binnen de grenzen van deze ruimte samen te werken kunnen knopen ontward worden waardoor er beweging, groei en ontwikkeling tot stand kan komen (Tilmans-Ostyn, 1990). Deze ruimte dient met respect betreden te worden. Daarom dat het materiaal dat hierbinnen tot stand komt niet in vraag wordt gesteld. De vraag wat er bedoeld wordt met het sprookje of met elementen uit een verhaal wordt niet gesteld. Het waarheidsgehalte is geen thema (Splingaer, 2005).

Binnen de therapeutische en de opleidingscontext kan gebruik gemaakt worden van bestaande sprookjes, mythen en verhalen. Deze reiken ons een levendige en rijke taal aan waar we gebruik van kunnen maken en ons door laten inspireren. De typische sprookjesstructuur en de facetten werkzaam in volksverhalen helpen ons om te kunnen spreken en werken aan existentiële, soms beangstigende thema's, maar vanuit een optimistisch en hoopvol perspectief. Immers, hoe klein de sprookjesheld zich ook voelt, hoe benard zijn situatie ook is, hoe groot de uitdaging ... als hij ervoor gaat en zich kan verbinden met de krachten rondom hem, dan loopt het goed af (Splingaer, 2005).

Samen werken met en aan therapeutische verhalen vertrekt echter niet altijd vanuit bestaande sprookjes. We kunnen ook samen verhalen of sprookjes creëren. Metaforisch taalgebruik ontwikkelt zich in de dialoog tussen mensen en legt de basis van een therapeutisch verhaal of sprookje, een cocreatie die we geleidelijk aan en stap voor stap samen vormgeven. Het procesmatige ka-

rakter wordt op die manier benadrukt (Olthof & Sijbers, 2012; van Hennik, 2013; Walther & Carey, 2009). In eerste instantie dienen we goed te luisteren en zorgvuldig af te stemmen op de cliënt, het systeem, het proces waar we samen vorm aan geven. Daarbij vertrekken we steeds vanuit een oprecht nieuwsgierige (Cecchin, 1987) en een niet-wetende houding (Anderson, 2005, 2012). Het sprookje sluit aan bij de wereld en de beleving van de betrokkenen, maar ook niet helemaal waardoor er creatieve ruimte komt om verder te reflecteren, te zoeken, te schrijven. Het verhaal mag niet rechtstreeks verwijzen naar de problematiek zoals die op dat moment wordt besproken. Het dient van verder te komen en verruiming te brengen (Olthof & Sijbers, 2012). De sprookjes worden niet geïnterpreteerd of verbonden met de realiteit van het eigen leven. Sprookjes dragen meestal stukjes, metaforen, personages in zich die verrassend en vreemd overkomen, die zich niet zomaar laten ontsluiten. ‘Een goed verhaal is als een cadeautje: je kan het openmaken maar het hoeft niet.’ (Spangenberg, 1996, p. 16). Je krijgt het nooit helemaal te pakken, er is geen omvattende waarheid.

Als systeemtherapeut dienen we om te kunnen gaan met complexiteit. We zoeken naar speelruimte waarbinnen nieuwe betekenissen en nieuwe mogelijkheden van leven ontstaan. We gaan er immers van uit dat de werkelijkheid in al zijn facetten op vele manieren beleefd en verteld kan worden. Met oprechte nieuwsgierigheid treden we de mensen tegemoet. Vanuit een nabije samenwerking creëren we via sprookjes, verhalen en mythen ruimte om samen te reflecteren over moeilijke thema’s waarbij sprake is van existentieel lijden, wanhoop, problematische relaties, beschadigingen, waar ook de krachten, mogelijkheden en waarden in vevat zitten. Zo kan ontdekt worden hoe er in de loop van de tijd verschillende antwoorden zijn gegeven op bepaalde vragen en moeilijkheden en waar er uitdagingen zitten. Verschillende stemmen kunnen met elkaar in dialoog gaan en zo andere betekenissen naar voren brengen. Er ontstaan mogelijkheden om anders te kijken waardoor aan het leven een andere, helpende richting gegeven wordt. Het gaat er ook over hoe we cliënten en gezinnen een verhaal kunnen meegeven dat verduidelijkt hoe ze deel uitmaken van een traditie, een geschiedenis. Als ze zich kunnen verhouden tot verwezenlijkingen en krachten, en ook tot moeilijke zaken, geeft dat richting en hoop in het leven. Hieruit blijkt dat het leven ‘geen sprookje’ is in de enge zin van het woord.

Binnen de vierjarige opleiding vragen we aan de cursisten om als reflectie-opdracht een sprookje te schrijven over hun eigen ontwikkelingspad als kind rond de centrale gezinsfuncties van hechting en structurering. Daarbij worden specifieke richtlijnen aangereikt. Er wordt hen gesuggereerd een held te kiezen en een context te beschrijven waarin die groot geworden is, wat hulpen steunbronnen waren, krachten en mogelijkheden, en kwetsbaarheden. We vragen naar een 'half-weg sprookje', een verhaal dat nog niet ten einde is, maar dat nog verder doorloopt, ook in hun therapeut zijn. Dit half-weg sprookje wordt gepresenteerd in de groep en vanuit de feedback van de groepsleden wordt het meer en meer een coconstructie die het opleidingstraject verder markeert en kan dienen als gids.

In de therapeutische context werken we niet vanuit de opdracht om een verhaal te schrijven. De therapeut kan samen met de cliënten een begin maken van een verhaal, geïnspireerd door wat er gebracht wordt in de therapie, de beelden die al gebruikt werden door het cliëntensysteem en door zijn of haar eigen innerlijke dialoog. Dit kan worden verteld, uitgeschreven of uitgetekend tijdens de sessie. Het cliëntensysteem kan zowel tijdens de sessie als daarbuiten verder aan de slag gaan met het verhaal. Cliënt en therapeut kunnen personages en elementen toevoegen, nieuwe wendingen geven, andere uitdagingen opwerpen. Zo kan een sprookje mee reizen doorheen het traject van de hulpverlening en geleidelijk aan meer vorm krijgen. De ervaring leert ons dat tot lang na het afsluiten van de therapie de beelden en metaforen reisgenoten kunnen blijven voor cliënten en hen steun en hulp bieden, taal geven om te spreken over de ervaringen op hun pad.

Al vertellend kunnen we elkaar beluisteren, bevragen en inspireren op zoek naar nieuwe en alternatieve wegen. Zo komen we thuis in de wereld van 'on-affe' verhalen die ons kunnen gidsen doorheen een tegelijk vertrouwd en vernieuwend landschap, samen op zoek naar nieuwe perspectieven. Zoals nomaden blijven rondtrekken en zoeken naar een vruchtbare plaats om voor een bepaalde periode te verblijven, zo zijn de verhalen die we vertellen over onszelf, de ander en de wereld nooit af. Ze zijn steeds tijdelijk, lokaal en contextgebonden. Onze rizomatische (zelf)verhalen hebben vele ingangen, er zijn oneindig veel connecties mogelijk, breuken en vluchtlijnen kunnen ruimte maken voor iets nieuws (Deleuze & Guattari, 1998; Sermijn & Loots, 2015).

Zo presenteerden we jullie ook het Rapunzelsprookje, als een nomadische vertelling in de intermediaire ruimte. Zonder alles volledig te kunnen vatten en zonder dat het verhaal af is, weerspiegelen de diverse stemmen datgene waar we belang aan hechten bij opleidings- en therapiecentrum Rapunzel. We zijn benieuwd naar de betekenissen en belevingen die het Rapunzelverhaal oproept bij jullie.

Om als systeemtherapeut met sprookjes en verhalen aan de slag te kunnen gaan, is er een basis nodig van betrokkenheid die ontmoeting mogelijk maakt, van aansluiten, creativiteit en speelsheid om het proces mogelijk te maken. We zijn er ons van bewust dat deze houding in de huidige GGZ waarbij efficiëntie, doelgerichtheid en meetbare resultaten centraal staan, niet evident is. Hoe we ons als systeemtherapeuten en opleidingscentrum hiertegenover verhouden, blijft een grote uitdaging die we verder aangaan. Steeds op zoek naar nieuwe antwoorden om ons Rapunzelverhaal in dialoog en meerstemmig verder te zetten.

Literatuur

- Anderson, H.** (2005). Myths about 'not-knowing'. *Family Process*, 44(4), 495–504.
- Anderson, H.** (2012). Collaborative relationships and dialogic conversations: Ideas for a relationally responsive practice. *Family Process*, 27(4), 371–393.
- Bakhtin, M. M.** (1981). *The dialogical imagination: Four essays*. University of Texas Press.
- Cecchin, G.** (1987). Hypothesizing, circularity, and neutrality revisited: An invitation to curiosity. *Family Process*, 26(4), 405–413.
- Deleuze, G., & Guattari, R.** (1998). *Rizoom, een inleiding*. Uitgeverij Rizoom.
- Olthof, J., & Sijbers, G.** (2012). *Handboek narratieve psychotherapie, voor kinderen, volwassenen en families: Theorie en praktijk*. de Tijdstroom.
- Sermijn, J., & Loots, G.** (2015). The cocreation of crazy patchworks – Becoming rhizomatic in systemic therapy. *Family Process*, 54(3), 533–544.
- Spingaer, G.** (2005). Een gezinstherapeut in sprookjesland. *Tijdschrift voor Familie therapie*, 11(2), 87–108.

- Spangenberg, B.** (1996). *De koning trok uit om de draak te doden. Verhalen voor kinderen van gescheiden ouders*. Indigo.
- Tilmans-Ostyn, E.** (1990). Het creëren van therapeutische ruimte bij de analyse van de hulpvraag. *Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, 16(4), 203–221.
- van Hennik, R.** (2013). Struinen in systeemtherapie. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 31(2), 137–154.
- Walther, S., & Carey, M.** (2009). Narrative therapy, difference, and possibility: Inviting new becomings. *Context, October*, 3–8.
- Winnicott, D. W.** (1971). *Playing and reality*. Tavistock Publications.